

CIUTATS I TERRITORIS. LA INTERMEDIACIÓ URBANA

JOSEP M. LLOP
Universitat de Lleida

Els continguts i resultats de la taula rodona, amb vista a un resum del seminari i a una projecció futura de les línies de treball, es poden sintetitzar en una idea bàsica: la urbanització del Mediterrani és un fet potent. Les dades de la suma de població urbana estableixen clarament aquesta conclusió (taula 1). L'espai mediterrani és un espai que s'ha d'organitzar per mitjà de les ciutats i que ja ha adoptat un model clar d'organització litoral. La qüestió que aporta com a novetat aquesta taula rodona és que les ciutats més importants en nombre i versatilitat són les ciutats d'escala petita, mitjana i intermèdia (vegeu la descripció d'aquest concepte a <http://www.ceut.udl.cat/catedra-unesco>). A més, els nuclis urbans menors són també claus. S'han de destacar uns sis mil nuclis urbans d'uns deu mil habitants en aquest espai. Però, a més, les ciutats que connecten amb els seus territoris i tenen el rol de mediació o intermediació amb d'altres, majors o menors —en definitiva, amb les xarxes urbanes i amb els territoris—, són les ciutats intermèdies. Aportem aquí el resum de les característiques de quatre ciutats com a model de referència de la seva naturalesa, que serviran per a veure amb detall aquestes dades d'urbanització creixent, especialment del litoral i també del conjunt de l'àrea. Cal assenyalar el rol d'intermediació o articulació d'àrees territorials per mitjà de les xarxes de ciutats com una pauta de nova lectura de les condicions de civilització i desenvolupament.

1. En la taula rodona es va fer una anàlisi de la urbanització al Mediterrani a partir de l'exemple de quatre ciutats concretes, ciutats d'escala intermèdia. Aquestes, juntament amb les ciutats menors, tenen una magnitud i un pes demogràfic majoritari en el Mediterrani, a part d'arreu del món, on el 62 % de la població urbana viu en ciutats de menys d'un milió d'habitants,

més enllà de la constatació d'una urbanització del litoral i d'una expansió més elevada de la taxa d'urbanització al sud que al nord. També, les dades de creixement són més altes en la població urbana dels països a l'horitzó del 2025; tant és així que, en aquesta franja entre el període 2000-2025, al Mediterrani es preveu que la població urbana del nord incrementi en 6,5 milions i es passi a una taxa d'urbanització del 74,4 %, mentre que als països del sud aquest increment s'estima en 98 milions i una taxa d'urbanització del 69 %, fet que dona una taxa mitjana del 72 %. Són dos els països amb més increments de població urbana: Turquia, amb uns 23 milions d'habitants, i Egipte, amb una estimació de 36,2 milions. És en aquest últim país on les ciutats petites, mitjanes, intermèdies i més grans tindran un rol determinant del binomi civilització i desenvolupament.

2. L'objectiu de la taula rodona fou presentar les ciutats de mida mitjana, però sobretot amb rols intermediaris, que connecten els territoris històrics amb les grans ciutats, amb les xarxes urbanes i amb la globalització. Es va comprovar que aquestes ciutats tenen un rol bàsic en el desenvolupament del procés d'urbanització. La relació de les ciutats amb els territoris que les envolten és clau ja que moltes ciutats es debiliten si no cuiden les àrees urbanes i territorials de les quals formen una part essencial. Es va debatre i descriure el concepte de *ciutat intermèdia* com un nou paradigma transversal, com una nova fórmula de definir i classificar les ciutats, no tant per la mida física o per la quantitat de població, sinó per les activitats i les funcions d'intermediació que duen a terme pel fet de trobar-se enmig de fluxos i espais diversos. I és que avui en dia les ciutats no són espais tancats i aïllats dels territoris que formen la seva centralitat. Les funcions bàsiques centrals són ara de concentració i distribució de fluxos,

Taula 1. Dades de la població total i de la població urbana - Taxa de creixement i taxa d'urbanització (*)

Any	Població total (hab.)	Població urbana (hab.)	Taxa % entre	Taxa d'urbanització
1950		94,0 milions		
entre			2,50 % 20 anys	
1970	285 milions	154,0 milions		54,0 %
entre			1,95 % 25 anys	
2000	427 milions	274,5 milions		64,3 %
entre			1,95 % 25 anys	
2025	524 milions	380,0 milions		72,0 %

(*) Nota: Elaboració pròpia amb les dades de l'*Anuari IEMed de la Mediterrània*, del 2006 al 2010.

persones i béns, encara que aquestes funcions siguin variables depenent dels cicles temporals (*chronos*), de transformació i distribució dels productes lligats a les condicions del microclima i a les condicions geogràfiques de proximitat; dels potencials, les festivitats i les activitats culturals, lligades a la història de cada lloc (*locus*), i dels ritmes marcats per la naturalesa local (*cairos*), entre d'altres.

3. En definitiva, es van observar les seves funcions de nus o centre d'intermediació o de relació entre els fluxos globals i els fluxos territorials, com una base geogràfica, històrica i cultural concreta. La transversalitat entre el que és local, urbà i territorial amb el global configura ciutats intermèdies com a nuclis territorials, dins de regions, sistemes urbans, *hinterlands*, xarxes de poblacions, territoris urbans i moltes altres formes de relació. D'altra banda, es va constatar una dimensió dual de centre de serveis per als residents de la ciutat i també per als usuaris residents als territoris servits o connectats. En especial es va destacar la funció de lloc de connexió entre els fluxos de la informació i els béns més globals. Les funcions de connexió aporten a la ciutat de mida mitjana una funcionalitat intermèdia, que la transforma en un ens conscient de formar part d'una gran xarxa urbana.

4. Aquestes característiques de les ciutats intermèdies es van presentar per mitjà del contrast de ciutats situades a les quatre latituds del Mediterrani, les quals foren presentades pels ponents respectius. Aportem aquí un resum descriptiu de cada una.

— Ancona, Itàlia: una ciutat històrica regional d'uns cent mil habitants, modificada pels efectes d'un terratrèmol i dels bombardejos de l'última guerra mundial, que va convertir en oportunitat la destrucció del centre urbà. Va planificar un procés de millora urbana de gran qualitat i va connectar la ciutat amb els

valors ambientals del seu entorn. La presentació va ser a càrrec de l'arquitecte urbanista Emilio d'Alessio.

— Esmirna, Turquia: una ciutat de mida gran, amb una aglomeració de més de 2,5 milions d'habitants en una conurbació petita i amb un districte central de mig milió. Es va presentar la construcció de la nova ciutat, a partir del lloc d'origen antic, fins als processos més forts de construcció de la ciutat otomana, i es van mostrar els problemes duals de moltes ciutats en creixement expansiu: la necessitat de valorització del centre i la millora dels barris pobres de la perifèria. La presentació fou a càrrec de la directora d'Urbanisme, la senyora Beril Özalp.

— Mansura, Egipte: una ciutat històrica del delta del Nil amb mig milió d'habitants. Fou presentada per l'arquitecta i professora de la Universitat d'El Caire, la senyora Dalila El Kerdany, que ha estudiat aquesta ciutat en la qual va néixer. En va destacar el valor de l'ampli patrimoni històric arquitectònic, derivat del pas de moltes civilitzacions i cultures diferents, a més de ser un centre de serveis rurals i una cruïlla de pas a l'espai nord de l'Egipte modern.

— Tànger, Marroc: una ciutat amb un fort creixement, amb una gran posició estratègica històrica i amb poc més d'1,5 milions d'habitants. Fou presentada per l'arquitecta i urbanista membre del Bureau de la Unió Internacional d'Arquitectes (UIA), la senyora Firdaous Oussidhoum. Explicà que els estudis de les ciutats intermèdies permeten també una resposta operativa, anomenada *Pla Base*, que la UIA promou per a respondre a les prioritats de desenvolupament urbà.

5. En aquesta primera panoràmica sobre ciutats es va fer molt evident i visible la diversitat urbana, que caracteritza la identitat local però que no comporta una dispersió de les formes urbanes a aquestes escales intermèdies, sinó al contrari. Les dades de les enques-

Taula 2. Dades de la població total i de la població urbana - Taxa de creixement i taxa d'urbanització (*)

Països	Espanya	Itàlia	Turquia	Egipte	Marroc	Líban
Esperança de vida en anys (2007)	80,7	81,1	71,7	69,9	71,0	71,9
Índex de desenvolupament humà (IDH) (2007)	0,955	0,951	0,806	0,703	0,654	0,803
Rànquing mundial d'IDH (2007)	15	18	79	123	130	83
PIB en dòlars EUA per any (2008)	31.954	30.756	13.920	5.416	4.288	11.570
Població total en milions (2009)	44,9	59,9	74,8	83,0	32,0	4,2
Població urbana en milions (2008)	77 %	68 %	69 %	43 %	56 %	87 %
Població rural en milions (2008)	23 %	32 %	31 %	57 %	44 %	13 %
Població en nuclis de menys de 750.000 hab. (2007)	66,9 %	72,3 %	57,2 %	50,2 %	61,1 %	48,1 %
Nombre de municipis (Font: CGLU, 2011)	8.115	8.101	2.948	4.861	1.503	x
Població urbana en assentaments precaris (2005)	6 %	6 %	15,5 %	17,1 %	13,1 %	53,1 %

(*) Nota: Elaboració pròpia amb les dades de l'*Anuari IEMed de la Mediterrània*, del 2006 al 2010, així com de les publicacions següents:

- Med. 2006 (*El Año 2005 en el espacio euromediterráneo*), Ed. IEMed + CIDOB, Barcelona, 2006.

- MORICONI-EBRAD, François; DINARD, Frédéric, *L'urbanisation du littoral méditerranéen*, Mappes Monde, 57, 2000.1.

tes de cada una de les ciutats presentades, que s'aporten al final del text, ens permeten enllaçar alguns traços comuns que constitueixen les bases de les condicions d'intermediació, aquesta funció de connexió o compressió —per compacitat urbana— de les seves pròpies àrees urbanes, però a la vegada aquesta funció de connectivitat amb altres àrees i amb les xarxes del territori. Enumerem a continuació algunes de les condicions comunes:

— Aquestes ciutats, que pel nombre i el volum de la població urbana que contenen, tenen una presència regional molt àmplia i estan, a més, ben connectades. Solen tenir un aeroport, dins el radi funcional d'aquest tipus d'infraestructura, d'uns deu o dotze quilòmetres, i, en algun cas excepcional, és més lluny (a una hora de distància com a màxim). En el nostre grup seria el cas de Mansura, al delta del Nil.

— Aquestes ciutats s'emmarquen molt clarament en les condicions de desenvolupament dels seus països. Per exemple, les taxes d'atur són a la forquilla entre un 4,9 % i un 11,6 %, encara que per tenir una visió més completa, ja que aquestes dades són molt estàndard, s'ha de mirar amb atenció la taula 2, sobre població i taxes de diversos tipus. Aquestes taxes es delimiten contrastant el diferent nivell de les ciutats del nord i del sud, per exemple, en les taxes o percentatges d'àrees precàries i, especialment, en el nivell de renda per habitant de cada país. Per això, és clau la idea que el desenvolupament i la civilització del Mediterrani depenen de la força social, econòmica i cultural d'aquests espais urbans, tenint en compte que el nombre de municipis i, per tant, de ciutats del sud és molt menor que al nord (taula 2).

— Les condicions d'una urbanització sostenible són potencialment més altes a l'escala de les ciutats intermèdies. Per això en destaquem el volum físic dels nuclis, perquè en gairebé totes (excepte Esmirna, que ja supera l'escala intermèdia limitada i adopta la forma d'àrea metropolitana extensa) la forma urbana és molt compacta, amb radis que contenen el 70 % de la població urbana, d'uns quatre quilòmetres com a màxim. A més, l'extensió o la línia màxima que uneix dos punts extrems de les mateixes ciutats és de menys de vuit quilòmetres. Això comporta dues hores de camí a peu per anar d'un cantó a l'altre de la ciutat, distància que pot ser recorreguda per moltes persones, una altra dada de l'escala de vianants d'aquest tipus de ciutats intermèdies. Això permet, a la major part de la població, el pas de vianants i l'accés als serveis centrals de la ciutat —i aquesta és una de les condicions d'urbanisme sostenible que poden aportar les ciutats intermèdiàries per la seva dimensió urbana a la urbanització i el desenvolupament del Mediterrani.

— Aquesta condició de més compacitat o d'una millora en l'escala de vianants no solament actua sobre

si mateixa, sinó que juntament amb les condicions de bona connexió, mencionades més amunt, amplien la dimensió urbana i l'ús dels serveis públics urbans per altres pobladors no urbans. Cal recordar que en bona part dels grans països del sud del Mediterrani, la taxa d'urbanització encara no és dominant i que hi ha taxes de població rural altes, al voltant del 50 %, especialment a Egipte i a Turquia, països que ja hem advertit que seran els que aportaran un nombre més elevat d'habitants urbans el 2025. Aquestes ciutats, a més dels pobladors, tenen al voltant altres ciutats o nuclis urbans i població rural que les utilitzen com a centres de serveis.

Aquestes condicions generals de diversitat i d'identitat local, juntament amb condicions de compacitat urbana, que els donen un caràcter més humà, poden aportar molts potencials de desenvolupament i de civilització. Però, a més, el debat del seminari es va centrar en un altre aspecte de les xarxes de ciutats. Ampliant aquesta mirada amb les dades d'altres estudis, ja comentats, cal recordar que al Mediterrani tenim uns sis mil nuclis urbans de deu mil habitants aproximadament. També hem de recordar que s'espera que la població urbana del Mediterrani arribi a una taxa d'urbanització del 72 % amb increments de l'ordre de 98 milions de persones urbanes en l'horitzó de l'any 2025, tenint en compte que avui la població urbana del Mediterrani és ja superior als 275 milions. Era convenient superar el debat quantitatiu i entrar en el rol de les ciutats i de les xarxes de ciutats en el procés de desenvolupament. Aquesta última dimensió és la que es va presentar en l'última part de la taula rodona, amb la presència d'algunes xarxes o entitats de treball en xarxa, com Med Cities (la xarxa de ciutats mediterrànies), presentada pel senyor Jordi Parpal; l'organització oficial egípcia ONUH (Organización Nacional Armonía Urbana), presentada pel senyor Samir Gharib; la xarxa UMAR (Unión de Arquitectos Mediterráneos), presentada pel secretari general de la UIA, el senyor Michel Barmaki, i l'experiència mediterrània de la División de Ciencias Sociales de la UNESCO, presentada per l'arquitecta Brigitte Colin. La taula rodona fou moderada pel director general de l'IEMed (Institut Europeu del Mediterrani). Aquestes xarxes o grups de treball entre ciutats del Mediterrani van mostrar que les ciutats intermèdies no solament estan en xarxa, sinó que formen xarxes. Aquest és el nou paradigma de la urbanització mundial: xarxes urbanes i territorials. Les nostres ciutats de mida mitjana i de rol intermediari són també la base de les xarxes, i d'aquestes dependran les formes de cooperació entre totes dues riberes. Per tot això, les aportacions a la taula rodona sobre les ciutats modernes van demostrar que, més enllà de les poques i importants ciutats metropolitanes o de les megalòpolis, el Mediterrani és un espai d'intermediació urbana.